

Makedonika

Vol 16, No 1 (1976)

Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα

Δ. Κανατσούλης

doi: [10.12681/makedonika.655](https://doi.org/10.12681/makedonika.655)

Copyright © 2014, Δ. Κανατσούλης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Κανατσούλης Δ. (1976). Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα. *Makedonika*, 16(1), 401–405. <https://doi.org/10.12681/makedonika.655>

σιλα ἐπὶ ἐνδείξεων ἐπιδεχομένων ὑποκειμενικὴν ἐρμηνείαν καὶ ἐπὶ προσωπικῶν τοῦ σ. συλλογισμῶν, ὡς εἶναι π.χ. ἡ ἐπίμονος ὑποστήριξις τῆς ιδιότητος τοῦ Νικολάου Καβάσιλα καὶ ὡς ἱερέως εἰς τὸ τέλος τοῦ βίου του καὶ ἡ δυναμένη νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς προσωρινὴ χρονολόγησις τοῦ Λόγου αὐτοῦ «Περὶ τῶν παρανόμως τοῖς ἄρχουσιν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς τολμωμένων», ἡ ὁποία ἀπασχόλησεν ἐπὶ ἔτη ἄνευ ἀποτελέσματος τὸν εἰδικὸν μελετητὴν του καὶ ἐρευνητὴν τοῦ ἀναστήματος τοῦ I. Ševcenko. 3) Ἔχει ἐπίσης ἔλλειψεις εἰς τὸ περὶ τῶν «Συγγραμμάτων» τοῦ Νικολάου Καβάσιλα μέρος τῆς ἐργασίας, ὡς εἶναι ἀπουσιάζοντες βοηθητικὰ πίνακες, π.χ. πίναξ ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Νικολάου Καβάσιλα καὶ τῶν περιεχόντων αὐτὰ κωδίκων, καὶ ἡ ξηρὰ δημοσίευσίς τῶν κειμένων μόνον τῶν ἀνεκδότων αὐτοῦ ἔργων.

β) Προσέφερεν ἡ ἐργασία τοῦ συγγραφέως πολλὰ, διότι: 1) Εἶναι ἡ πρώτη συνολικὴ βιογραφία τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, συγκεντρώνουσα τὰς διεσπαρμένας περὶ αὐτοῦ πληροφορίας καὶ τοποθετοῦσα αὐτὰς εἰς τὸ ἱστορικὸν πλαίσιον τῆς ἐποχῆς του. 2) Κατοχυρώνει τὴν χρονολογίαν γεννήσεως τοῦ Νικολάου Καβάσιλα διὰ νέων στοιχείων. 3) Δίδει εἰκόνα τῆς προσωπικότητος τοῦ Νικολάου Καβάσιλα πολὺ πλέον ἐναργῆ τῆς μέχρι σήμερον ὑπαρχούσης. 4) Ἀναγινώσκει διὰ πρώτην φορὰν ὀρθῶς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Πρωτάτου, τὴν ὁποίαν ὁ G. Millet εἶχεν ἀναγνώσει ἐσφαλμένως. 5) Ἀνατρέπει ὀριστικῶς δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων τὰς ἀπόψεις τοῦ Salaville καὶ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτὸν ὡς πρὸς τὴν ιδιότητα τοῦ Νικολάου Καβάσιλα ἐρμηνευῶν ὀρθῶς τὴν φράσιν τοῦ Καντακουζηνοῦ («ὄντα ἔτι ιδιώτην»), ἡ ὁποία δὲν ἀφήνει περιθώρια εἰς ἀμφιβολίας ὅτι ὁ βίος τοῦ Νικολάου Καβάσιλα παρουσιάζει δύο περιόδους, κατὰ τὴν πρώτην ἐκ τῶν ὁποίων οὗτος εἶναι λαϊκός, ἐνῶ κατὰ τὴν δευτέραν δὲν εἶναι πλέον οὗτος λαϊκός, ἀλλὰ κληρικός. (Ποίας ὁμοῦ βαθμίδος κληρικός; Εἰς τοῦτο ἀντιδικοῦμεν μετὰ τοῦ σ., ὁ ὁποῖος θέλει τοῦτον ἱερέα εἰς τὸ τέλος τοῦ βίου του). 6) Συγκεντρώνει καὶ ταξινομεῖ τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Νικολάου Καβάσιλα με ὅλας τὰς πληροφορίας περὶ τῶν περιεχόντων αὐτὰ κωδίκων καὶ τῶν γενομένων ἐκδόσεων αὐτῶν. 7) Καθορίζει τὸν χρόνον συγγραφῆς πολλῶν συγγραμμάτων τοῦ Νικολάου Καβάσιλα. Καὶ 7) ἐκδίδει ἀνεκδότα ἔργα αὐτοῦ.

Ἡ βυζαντινὴ προσωπογραφία, παρὰ τὰς γενομένας πρὸς βελτιώσιν, τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης κρατικῆς ἡμῶν παρατηρήσεις, πρέπει νὰ εἶναι εὐγνώμων πρὸς τὸν συγγραφέα διὰ τὴν κοπιώδη καὶ σημαντικὴν προσφορὰν του εἰς αὐτήν. Οὐδεμία μελέτη βυζαντινῆς προσωπογραφίας ἡμπορεῖ εἰς τὸ μέλλον νὰ τὴν ἀγνοήσῃ.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Δ η μ η τ ρ ί ο υ Κ. Σ α μ σ ά ρ η, Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 237 (Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐδημοσιεύθη στὴ Μακεδονικὴ βιβλιοθήκη, ἀριθ. 49).

Ὁ κ. Δ. Σαμσάρης εἶναι γνωστός καὶ ἀπὸ ἄλλα δημοσιεύματά του, γενόμενα αὐτοτελῶς ἢ καὶ εἰς περιοδικὰ, ὅπως π.χ. εἰς τὰ Μακεδονικά 14 (1974) 123-138, Τὸ ὀδικὸ δίκτυο τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια ὡς τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μέρος τῆς παρουσίας ἐργασίας, καὶ ἄλλα. Ὅλοι αἱ μελέται του ἀναφέρονται εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν ἀρχαίαν Μακεδονίαν.

Ἡ μελέτη περιλαμβάνει πέντε μέρη: Α. Φυσικὴ γεωγραφία τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας (11-23). Β. Οἰκονομικὴ Γεωγραφία (24-42). Γ. Συγκοινωνιακὴ Γεωγραφία (43-53). Δ. Πολιτικὴ Γεωγραφία (54-97) καὶ Ε. Τοπογραφία τῆς ἀρχαίας ἀνατολικῆς Μακεδονίας (98-198).

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται περὶ τῶν ὄρεων τῆς περιοχῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐντοπίσῃ τὰ παραδιδόμενα ὄρη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μὲ τὰ παλαιὰ ὀνόματά των πρὸς τὰ σημερινά. Οὕτω π.χ. προκειμένου περὶ τοῦ μεγάλου συγκροτήματος βουνῶν, τὸ ὅποιον μᾶς παραδίδεται μὲ τὸ ὄνομα Ὀρβηλος καὶ τὸ ὅποιον ἐκτείνεται μεταξὺ τοῦ Σκόμβρου καὶ τοῦ Σκάρδου, διακρίνει δύο διακλαδώσεις, τὴν νοτιοδυτικὴν, τὴν ὁποῖαν ταυτίζει μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου παραδιδόμενην Κερκίνην, προσάγων μαρτυρίας ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θουκυδίδου, καὶ τὴν ἀνατολικὴν διακλάδωσιν, τὴν ἐκτεινόμενην μεταξὺ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου, τὴν ὁποῖαν οὗτος ταυτίζει μὲ τὰ βουνά, τὰ ὅποια ὁ Ἀρριανὸς ὀνομάζει μὲ τὸ γενικὸν ὄνομα Ὀρβηλος. Ἐκ τῶν δύο τούτων διακλαδώσεων τοῦ Ὀρβήλου κορυφάς τινας, παραδιδόμενας ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τὸ μὲν Δύσωρον, ἀντλῶν μαρτυρίας ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἡροδότου, ταυτίζει μὲ τὰ Κρούσια, ὅπως καὶ ἄλλοι ἐρευνηταί, τὸν δὲ Βερτίσκον μὲ τὸν σημερινὸν Βερτίσκον, ποὺ ὑψώνεται μεταξὺ τῶν λιμνῶν Βόλβης καὶ Λαγκαδᾶ (Ἅγιος Βασίλειος). Τὸ Παγγαῖον καὶ τὸ Σύμβολον, συμφωνῶν μὲ τοὺς ἄλλους συγχρόνους ἐρευνητάς, ταυτίζει μὲ τὰ σημερινά ὁμώνυμα βουνά.

Ἀκολουθῶς προβαίνει εἰς τὴν μελέτην τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν δηλ. τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ Νέστου, οἱ ὅποιοι περιλαμβάνουν κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ἐρευνᾷ εἰς ποῖα σημεῖα τῶν δύο ποταμῶν ὑπῆρχον γέφυραι κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν καὶ εἰς ποῖα δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν ἐκ διατηρουμένων ἐρεπίων· ὁ ἴδιος δι' ἐπιτοπίου ἐξετάσας ἐπισημαίνει μερικὰς. Προσπαθεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτον νὰ ἐντοπίσῃ ἀναφερομένους ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων παραποτάμους τοῦ Στρυμόνος· οὕτω τὸν παραπόταμον Πόντον ταυτίζει μὲ τὸν σημερινὸν Ἀσπροπόταμον ἢ τὸν Ἀχλαδοχωρήτην, τὸν Βισάλην, ἀναφερόμενον μόνον ὑπὸ τοῦ Στεφ. Βυζαντίου, μὲ τὸ Μεγάλο Ρέμμα καὶ τὸν Ἀγγίτην τοῦ Ἡροδότου ἀσφαλῶς μὲ τὸν σημερινὸν ὁμώνυμον παραπόταμον. Παρατηρήσεις δὲ τινες, τὰς ὁποίας κάμνει διὰ τοὺς παραποτάμους Ἀγγίτην καὶ Ζυγάκτην, φαίνονται μᾶλλον πειστικαὶ καὶ ὀρθαί. Ἐπίσης ὀρθαί εἶναι αἱ γῆναι, τὰς ὁποίας διατυπώνει διὰ τὴν Κερκίντην καὶ τὴν Πρασιάδα λίμνην, ὡς καὶ διὰ τοὺς δύο κόλπους, τὸν Στρυμονικὸν καὶ τὸν Πιερικόν.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ἐξετάζει τὰ προϊόντα καὶ τὸν ὀρυκτὸν πλοῦτον, ποὺ παρήγεν ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τῶν νομισμάτων καὶ ψηφισμάτων διαφόρων πόλεων, ὡς καὶ τῶν ἄλλων εὐρημάτων τῆς περιοχῆς, διαπιστώνει τὰ ἑξῆς: Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν ἐκαλλιεργεῖτο ὁ σίτος, ἡ κριθή, ὁ οἶνος καὶ τὰ σταφύλια (ἰδιαίτερος εἰς τὴν Πιερίδα), τὰ σκόροδα καὶ τὰ λινά. Ἡ ἀνεπτυγμένη κτηνοτροφία παρείχε εἰς τοὺς κατοικοὺς ἄφθονα κτηνοτροφικὰ προϊόντα, τὰ δὲ ποτάμια καὶ αἱ λίμναι ἐπρομήθευον ψάρια καὶ χέλια. Ὀνομαστὴ ἦταν ἡ ναυπηγήσιμος καὶ οἰκοδομήσιμος ξυλεία, τὴν ὁποῖαν ἐπρομηθεύοντο ἀπὸ ἐκεῖ, πρὸ παντός μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, αἱ Ἀθηναῖοι. Σημαντικαὶ ἦσαν αἱ πρόσοδοι, αἱ ὅποιαι προήρχοντο ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἀπὸ τὰ λατομεῖα τοῦ Παγγαίου καὶ τοῦ Μενοικίου, ἀπὸ τὰ ἀργυρορυχεῖα τοῦ Δυσώρου, ἀπὸ τὰ χρυσορυχεῖα τοῦ Παγγαίου καὶ τῆς Σκαπτῆς Ὑλῆς τοῦ Θουκυδίδου, ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ ἀπὸ τὰ χρυσορυχεῖα καὶ ἀργυρορυχεῖα τῆς Μυρκίνου. Οὕτως ἐξηγεῖ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, ποὺ εἶχον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὴν περιοχὴν, οἱ τύραννοι τῶν διαφόρων πόλεων (Πεισίστρατος), οἱ Θάσσιοι, οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Μακεδόνες καὶ ἀργότερον οἱ Ῥωμαῖοι. Ὁ σ. δὲν ἀρκεῖται νὰ μᾶς δόσῃ μίαν εἰκόνα τῶν μεταλλείων τούτων καὶ νὰ λύσῃ διάφορα ἱστορικά προβλήματα αὐτῶν, ἀλλὰ προσπαθεῖ δι' ἐπιτοπίου ἐξετάσας—κατάγεται ἀπὸ τὴν περιοχὴν—νὰ προσδιορίσῃ ἐπακριβῶς καὶ τὰς θέσεις, ὅπου ἐξορύσσοντο τὰ μεταλλεῖα: οὕτω π.χ. τὰ μεταλλεῖα τῆς Ἀμφιπόλεως ἐντοπίζει παρὰ τὸ Ροδολίβος, Παλαιοκόμην καὶ Ὀρφύνιον, τὴν χρυσοφόρον καὶ ἀργυροφόρον περιοχὴν τῆς Μυρκίνου κατὰ τοὺς βορειοδυτικοὺς πρόποδας τοῦ Παγγαίου.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος «Συγκοινωνία καὶ γεωγραφία» με βάσιν τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν καὶ τὰ διάφορα ὁδοιπορικὰ διαπιστώνει τοὺς ἐξῆς δρόμους τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας: 1) Ἐνας δρόμος, γνωστός ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον, προήρχετο ἐκ Θράκης καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ Νέστον, Πιερίδος καὶ Στρυμόνος εἰσῆρχετο εἰς τὴν Μακεδονίαν. Εἶναι περίπου ἡ σημερινὴ ὁδὸς Καβάλας-Θεσσαλονίκης. 2) Ἐκ τοῦ ἰδίου δρόμου ἀπεσπᾶντο δύο δευτερευόντες δρόμοι, ὁ διὰ τῆς σημερινῆς Ἐλευθερουπόλεως μέχρι τῆς Σκαπτῆς Ὑλης καὶ ἄλλος διὰ τῆς Νεαπόλεως μέχρι Κρηνίδων. 3) Ἄλλος ξεκινούσεν ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν τῶν Σιριοπαίων, τὴν Σῆριν, με κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν διὰ τῶν χωρίων Μεσορράχης, Δραβήσκου κλπ. 4) Ἡ ἄνω ὁδὸς τοῦ Ἡροδότου, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν Ἐλευθερούπολιν κατευθύνετο πρὸς τὴν Σκαπτὴν Ὑλιν βορείως τοῦ Παγγαίου. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἐσυνεχίζετο καὶ πέραν τῶν Σερρῶν μέχρι τῆς λίμνης τῆς Δοϊράνης, ἐνθα πιθανῶς ἠνώνετο με ἄλλον δρόμον, κατευθυνόμενον πρὸς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν. 5) Ἄλλος δρόμος ἐκκινᾷ ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολιν διέσχισεν ὀλόκληρον τὴν Βιλασιάν καὶ ἐξυπηρετοῦσε τὰς πόλεις αὐτῆς. Ὁ δρόμος οὗτος ἐσυνεχίζετο μέχρι τῆς Δοϊράνης καὶ ἐκεῖθεν κατήρχετο εἰς τὴν Κρηστονίαν. 6) Ἐνας παραλιακὸς δρόμος προχωροῦσε κατὰ μήκος τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου καὶ κατηθύνετο πρὸς τὴν Ἀκανθον. 7) Δρόμος 25 σταδίων ἦννε τὴν Ἀμφίπολιν με τὸ ἐπίνειόν της Ἡίονα. 8) Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κατεσκευάσθη ὁδὸς ἐνώνουσα τὴν Ἀμφίπολιν με τοὺς Φιλίππους. 9) Ἐκ τῆς ὁδοῦ ταύτης εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἡ σημ. Νικησιανὴ, ἐκκινούσεν ἄλλος δρόμος, ὁ ὁποῖος διήρχετο δεξιά τῆς Σκαπτῆς Ὑλης καὶ ἐκεῖθεν ἠνώνετο με τὴν μεγάλην ὁδὸν τῆς Πιερίδος καὶ κατευθύνετο πρὸς τὸν Νέστον καὶ τὸν Αἰμόν. 10) Ὡς γνωστόν, ἡ Ἐγνατία ὁδὸς κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους διήρχετο καὶ ἐξ ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Ὁ κ. Σαμσάρης με βάσιν τὰ ἱχνη ρωμαϊκῶν λιθοστρώτων δρόμων, τοξωτὰς γεφύρας ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, διατηρουμένας εἰσέτι, τὰ εὐρεθέντα μιλιάρια τῆς ὁδοῦ, ὡς καὶ τὰ διάφορα ὁδοιπορικὰ προσπαθεῖ νὰ καθορίσῃ ἐπακριβέστερον τὴν μεγάλην ταύτην ὁδὸν ὡς πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Οὕτως αὕτη προερχομένη ἐκ δυσμῶν διὰ τῶν Στενῶν τῆς Ρεντίνας καὶ τοῦ «Συλῆος πεδίου» ἔφθανεν εἰς τὸν Στρυμόνα καὶ διὰ τῆς γεφύρας αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν εἶχε κατασκευάσει ἄγνωστός τις διοικητῆς λεγαῶνος, ἔφθανεν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν. Ἐκεῖθεν διέσχισε τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀγγίτη καὶ διερχομένη περίπου ἀπὸ τὰ σημερινὰ χωριά Παλαιοκόμη, Μ. Σούλι, Ροδολίβος, Πρώτην καὶ Κορμίσιαν ἔφθανεν εἰς τὸν Ζυγάκτην ποταμὸν, ἀπὸ ἐκεῖ μεταβάλλουσα κατευθύνσιν διήρχετο διὰ τῶν σημ. χωρίων Μαυρολεύκης, Καλαμπάκιου καὶ Μόριανης καὶ ἔφθανεν εἰς τοὺς Φιλίππους μετὰ 32-33 μίλια. Διασχίζουσα τὴν πόλιν τῶν Φιλίππων ἔφθανεν εἰς τὰς Mutations Domeros καὶ Ad Duodecim (12 μίλια ἀπὸ τοὺς Φιλίππους), ἐπειτα εἰς τὴν πηγὴν Fons Co (Ντικιλιάς) καὶ μετὰ 10-12 μίλια εἰς τὴν Νεάπολιν καὶ κατέληγεν εἰς τὸ Ἀκόντισμα καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν Νέστον καὶ τὸν πρῶτον θρακικὸν σταθμὸν Τόπειρον. Πλὴν τῆς κυρίας ταύτης ἀρτηρίας τῆς Ἐγνατίας ὁ σ. ἀναγνωρίζει καὶ ἄλλους τινὰς μικροτέρους δρόμους ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς, τοὐλάχιστον τμήματα, ἀνεκάλυψεν ὁ ἴδιος, π.χ. Φιλίππων-Ἡρακλείας Σιντικῆς, Δραβήσκου-Μυρκίνου, στρατιωτικοῦ δρόμου Σερρῶν-Ἐμμανοῦλ Παπᾶ, Δαφνούδι-Σφελινδοῦ. Ἡ ἔρευνα αὕτη ὁμολογουμένως ἀποτελεῖ σημαντικὴν συμβολὴν διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Εἰς τὸ τέταρτον μέρος «Πολιτικὴ γεωγραφία» ἐξετάζει τὰς προμακεδονικὰς φυλάς, θρακικάς καὶ ἄλλας, αἵτινες ἦσαν ἐγκατεστημέναι εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Με βάσιν τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, διάφορα τοπωνύμια καὶ ἄλλα ὀνομασίας προσπαθεῖ νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἀρχικὴν κοιτίδα αὐτῶν, ἐξετάζει πότε μετεκινήθησαν καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας καὶ ποῦ ἀπαντοῦν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην ἄλλοτε υἰοθετεῖ ἀπόψεις ἄλλων ἐρυνητῶν, ἄλλοτε τὰς ἀπορρίπτει καὶ ἄλλοτε διατυπώνει ἰδικὰς του. Αἱ φυλαὶ αὗται ἦσαν οἱ Βισάλλαι καὶ Κρηστώνιοι, οἱ Τυνθηοί, οἱ Σιντοί, οἱ Σιριοπαῖοι, οἱ Ἀργιάνες, οἱ Παϊόπλοι, οἱ Δόβηρες, οἱ Ζαιελοί, οἱ Ὀδομαντες, οἱ Ἡδῶνοι (ἢ Ἡδῶ-

νες), οί Πίερες, οί Σάτραι, οί Παναίοι, οί Δρῳοί καί Δερσαίοι, οί Σαπαίοι καί τέλος οί Διονύσιοι. Ἀπό τās πολυαριθμους ταύτας φυλάς διεκρίθησαν καί διειρηθήσαν κατὰ τούς ἱστορικούς χρόνους οί Βισάλται, Κρηστωνάιοι, Σινοί, Ὀδομαντοί, Ἡδωνοί καί Πίερες, τῶν μικροτέρων ἀφομοιωθεισῶν ὑπό τῶν μεγαλυτέρων καί συγγενικῶν φυλῶν. Αἰξῆ αὐταὶ φυλαὶ ἔδωσαν τὰ ἐθνικά ὀνόματά των εἰς τās περιοχάς, ὅπου εἶχον ὀριστικῶς ἐγκατασταθῆ, ὡς Βισαλτία, Κρηστωνία, Σιντική, Ὀδομαντική, Ἡδωνία καί Πιερίς. Ταῦτα ὁμως μετέπειτα εἶχον γεωγραφικὴν μόνον σημασίαν ὄχι πολιτικὴν.

Εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον τιτλοφορεῖ «Τοπογραφία», ὁ σ. ἐξετάζει τὴν τοποθεσίαν, ἔκτασιν καί ὄρια τῶν ἀνωτέρω ἐξ περιοχῶν, ὡς καί τὴν θέσιν τῶν διαφόρων πόλεων ἐκάστης. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ νεώτερα ἔρευνα κατέβαλε πολλὰς προσπαθείας νὰ ἐπακριβώσῃ τὴν θέσιν ὄλων αὐτῶν, ἐν τούτοις πολλὰ προβλήματα μόνον ἀκόμη ἄλυτα καί ἢ προτεινομένη θέσις τῶν πόλεων καί ἔκτασις ἐκάστης περιοχῆς δὲν εἶναι πάντοτε ἀσφαλῆς. Ὁ κ. Σαμσάρης, ἔχων τὸ μεγάλο προσόν ὅτι κατὰγεται ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας καί εἶναι ἄμεσον ἀντίληψιν ὀλοκληροῦ τῆς περιοχῆς, ἠδυνήθη νὰ ἀπαντήσῃ ἐπιτυχιότερον εἰς πολλὰ τοπογραφικὰ προβλήματα αὐτῆς. Οὕτω π.χ. ἐξετάζων τὸ πρόβλημα, ἂν ἡ Βισαλτία ἐξετείνετο καί πέραν τοῦ Στρυμόνος, διὰ τοπογραφικῶν παρατηρήσεων, καί πρό παντός ἐπικαλούμενος χωρίον τοῦ Στράβωνος, διαφυγὸν τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Στρυμὸν ἐχώριζε τὴν Βισαλτίαν ἀπὸ τὴν Ὀδομαντικὴν ἀποδεικνύει ἀσφαλῶς ὅτι ἡ Βισαλτία ἐξικνεῖτο μέχρι τοῦ Στρυμόνος ὄχι πέραν αὐτοῦ. Ἡ ταῦτις τοῦ Βισάλτου ποταμοῦ μὲ τὸ σημ. «Μεγάλο Ρέμμα» καί κατ' ἀκολουθίαν ἡ ταῦτις τῆς πόλεως «Βισαλτίας» μὲ ἀρχαῖον κάστρον, εὐρισκόμενον 5 χλμ. νοτιοδυτικῶς τοῦ χωρίου «Θερμά», φαίνεται ὀρθῆ. Ὁμοίως ὀρθῶς τοποθετεῖ τὴν ἀρχαίαν πόλιν Βέργην, παρὰ τās διαφόρους ἀπόψεις τῶν ἐρευνητῶν, εἰς τὸ σημερινὸν «Παλαιοχώρ», λαμβάνων ὑπ' ὄψιν διάφορα δεδομένα, ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα καί τὴν φιλολογικὴν παράδοσιν, ὡς καί τās παραβιδομένης χιλιομετρικὰς ἀποστάσεις αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἀμφίπολιν καί τὸν Στρυμόνα. Ἐπακριβέστερον ἀκόμη τοποθετεῖ τὴν ἀρχαίαν Εὐπορίαν, κτίσμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' τοῦ Φιλέλληνο, εἰς τὸν λόφον «Ἀσάρι» παρὰ τὸ σημ. χωρίου Καλόκαστρον. Πειστικὰ καί ὀρθὰ εἶναι ὅσα λέγει περὶ τῶν νοτίων καί βορείων συνόρων τῆς Σιντικῆς, ὡς καί ὅσα ἐπιχειρήματα προβάλλει διὰ τὴν ταῦτις τῆς Σιντικῆς Ἡρακλείας μὲ τὸ σημ. Σιδηρόκαστρον, ἐνθ' διαφορώτατοι καί ἐπισηφαλεῖς εἶναι αἱ γνώμαι τῶν σημ. ἐρευνητῶν, πλὴν τοῦ Geyer, Makedonien 17 καί RE XIV, 659, ὅστις ἐπίσης τὴν τοποθετεῖ παρὰ τὸ Demir-Hissar.

Ὁ κ. Σαμσάρης δὲν περιορίζεται μόνον νὰ ἀναφέρῃ τās γινώστας ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν πόλεις καί πολιίσματα καί νὰ ἐντοπίσῃ ταύτας, ἀλλ' ἐπισημαίνει καί ἄλλα πολιίσματα, κόμας καί στρατιωτικὸς σταθμούς, τὰ ὁποῖα δὲν μᾶς εἶναι γνωστά ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν οὔτε γνωρίζομεν τὰ ὀνόματά των. Ὡς ἐνδείξεις χρησιμοποιεῖ διάφορα ἐρεπία, νεκροταφεῖα, ἐπιταμβίους ἐπιγραφάς, «θολωτοὺς καί κιβωτιόσχημους» τάφους, ὄστρακα, ἀγγεῖα, νομίσματα, ὑπολείμματα ἀρχαίων κάστρων καί τειχῶν. Ὁ σ. ἀπαριθμεῖ 14 τοιαῦτα πολιίσματα, δίδων εἰς αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν σημ. χωρίων, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ὑπῆρχον ταῦτα.

Ἐν τέλει ὁ σ. προσθέτει κατὰ κεφάλαια καί κατ' αὐξοῦντα ἀριθμὸν ἐκτεταμένας παραπομπάς εἰς τās πηγὰς καί τās νεώτερας ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος.

Ἡ μελέτη ἀποτελεῖ πλήρη ἐνότητα καί περιλαμβάνει ὄλην τὴν ἐσωτερικὴν καί ἐξωτερικὴν ἱστορίαν τῆς περιοχῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Ἐκ τῆς γενομένης ἀναλύσεως καθίσταται φανερόν ὅτι ὁ κ. Σαμσάρης ἐπραγματεύθη τὸ θέμα μὲ μέθοδον, πολλὴν εὐσυνειδησίαν καί ἐπιμέλειαν, ἀκόμη γνωρίζει νὰ χρησιμοποιοῖ καλῶς τās ἀρχαίας πηγὰς καί νὰ ἐξάγῃ ὀρθὰ συμπεράσματα, διαθέτει ἱκανὴν ἐρευνη-

τικότητα καὶ βιβλιογραφικὴν ἐνημερότητα. Ἡ ἐργασία ἀποτελεῖ πράγματι μικρὰν συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὴν τοπογραφίαν αὐτῆς.

Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΤΑΣ

Ἄντωνίου - Αἰμιλίου Ταχιάου, Ἡ εθνικὴ αφύπνισις τῶν Βουλγάρων καὶ ἡ ἐμφάνισις βουλγαρικῆς ἐθνικῆς κινήσεως ἐν Μακεδονίᾳ, Θεσσαλονίκη 1974, 8ο, σ. 39.

Ἀπὸ τὸν τίτλο τῆς ἐργασίας τοῦ καθηγ. κ. Ταχιάου γίνεται φανερὸς ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο αὐτὴ γράφτηκε: νὰ ἐρευνηθοῦν καὶ νὰ ἐρμηνευθοῦν οἱ ρίζες τῆς ἀνθελληνικῆς στάσεως ποῦ πῆραν οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὶς ἀρχεὺς κιόλας τοῦ 10' αἰ. καὶ κατ' ἐπέκτασιν νὰ ἐξεταστοῦν οἱ παράγοντες ποῦ ὀδήγησαν στὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα, στὴν ἀντιπαράταξιν τοῦ βουλγαρικοῦ στὸν ἑλληνικὸ ἐθνικισμὸ. Ὁ σ. με πολλὴ σαφήνεια μᾶς ἀναλύει τὴν ἐξέλιξιν ποῦ πῆρε ἡ «αφύπνισιν» τῶν Βουλγάρων, καί, κάτοχος καθὼς εἶναι καὶ τῆς βουλγαρικῆς βιβλιογραφίας, τὴν τεκμηριώνει με πολλὴ πειστικότητα. Ἄν πρέπει, στὰ πλαίσια μιᾶς βιβλιοκρισίας, νὰ παρατηρήσουμε κάτι, αὐτὸ θὰ ἦταν ἡ μείναι ἐργασία τοῦ James F. Clarke, Parion of Tirnovo in the light of historical criticism (στὰ Actes du premier Congrès International des Etudes Balkaniques et Sud-Est Européennes, τόμ. IV, Σόφια 1969, σ. 269-278). Ὁ Clarke με κριτικὴ ἐμβάθυνση στὸ θέμα ἀποδεικνύει ἄλλῃ μιᾶ φορὰ τὴν χωρὶς ἀποδείξει δυσφήμισιν τοῦ Ἰαρίωνα τοῦ Κρητὸς καὶ καταρρίπτει, ὡς ἓνα σημεῖο, τὸν μῦθο τῆς ἀντιβουλγαρικῆς a priori στάσεως τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου. Με τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ γίνονταν πιὸ εὐκόλῃ ἡ συζήτησις ἀπὸ τὸν σ. καὶ τοῦ βιβλίου τῆς Mercia Macdermott (A history of Bulgaria, London 1962) ποῦ διέπεται ἀπὸ ἀνθελληνικὴν, θὰ λέγαμε, μανίαν καὶ ἀποτελεῖ τὴν τελευταίαν «λέξιν» (γιὰ τὸ εὐρύτερο κοινὸ, φυσικὰ) γύρω ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴ ἐθνικὴ ἀναγέννησιν. Θὰ ἦταν ἐπομένως δυνατὸ νὰ διατυπωθοῦν ὀρισμέναι ἀντιρρήσεις πάνω σὲ παρατηρήσεις τῆς Macdermott γύρω ἀπὸ τὸν ρόλο ποῦ ἐπαιξάν ἡ βουλγαρικὴ ἀστικὴ τάξις (κυρίως ἡ μικροαστικὴ, σ. 151), ὁ Aprilon καὶ οἱ Gyumyushgerdam (σ. 79).

Γ. ΠΛΟΥΜΙΑΝΗΣ

Ἄντωνη Μιχ. Κολτσιδά, Οἱ Κουτσόβλαχοι, ἐθνολογικὴ καὶ λαογραφικὴ μελέτη, πρῶτος τόμος, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 222.

Πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ τὸ διευκρινήσουμε: τὸ βιβλίον ποῦ παρουσιάζουμε ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ μιὰν ἐκδόσιν ποῦ φέρνει κάτι νέο στὴν ἐπιστημονικὴν ἐρευναν· ἀποτελεῖ ὁμῶς μιὰ πετυχημένη προσπάθεια ἐκλαϊκευμένης κατάρθεσις τῆς παρουσίας καὶ τῆς ἀδιάσπαστης συνδέσεως τῶν Κουτσόβλαχων με τὸν Ἑλληνισμὸ. Κι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἄποψιν θὰ πρέπει, νομίζουμε, νὰ κριθοῦν οἱ «Κουτσόβλαχοι» τοῦ Ἀντώνη Κολτσιδά.

Ἀρχικὰ ὁ συγγραφεὺς ἐπιχειρεῖ μιὰν παρουσίαν τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος «Βλάχος» ἐξετάζοντας διάφορες ἐκδοχάς, ὅπως τὶς χαρακτηρίζει, γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὄρου: (1. Προέλευσις τοῦ ὄρου Βλάχος ἀπὸ τὸν αἰγυπτιακὸν ὄρον Φελάχ 2. Προέλευσις τοῦ ὀνόματος ἀπὸ τὴν λέξιν βληχ 3. Προέλευσις ἀπὸ τὴν λέξιν πριτζιά γιὰ τὸ ὄνομα Πριτσόβλαχος 4. Προέλευσις τοῦ ὀνόματος ἀπὸ τὶς λέξεις βάλε καὶ ἄκουα. 5. Διάφορες ἄλλαι θεωρίαι γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὄρου Βλάχος). Σὲ ἓνα δεύτερον ὑποκεφάλαιον ἐξετάζει τὶς γνώμας διαφόρων μελετητῶν γιὰ τὴν γερμανικὴν προέλευσιν τοῦ ὄρου Βλάχος καὶ σ' ἓνα τρίτον τὶς παραλλαγὰς τοῦ ὄρου Βλάχος: Κουτσόβλαχοι, Ἀρβανιτόβλαχοι. Στὸ δεύτερον κεφάλαιον